

Buza Zsolt:

A Csehszlovákiai Református Egyház és a reszlovakizáció

Bevezetés

„A reszlovakizáció lassan ölő szű az emberek lelkében. Azért, hogy megmaradhassanak otthonukban, megtagadták önmagukat, és tövissel lelkökben, vérző lelkiismerettel várják életük jobbra fordulását. Szinte megható az egyik lelkész esete, aki nagy szerencsével legyőzte az eléje tornyosult nehézségeket, visszamenőleg is megkapta a fizetését, a mintegy 52.000 Kčs-t. Szemlesütve mondta: „Szégyenkezem, mert júdaspénzt vettem a kezembe.” Az elért eredmény meglegedés és öröm helyett nyugtalanságot és fájdalmat okozott.”¹ – olvashatjuk bizonyágteltként a reszlovakizáló magyar ajkú lelkipásztorokról a Gömörország havilapban.

Lassan ölő szű! – így definiálja a szerző a reszlovakizációt. Vajon mi, ma élő nemzedék, hogyan látjuk ezt? Vizsgáljuk meg, hogy milyen hatással volt a Szlovákiai Egyetemes Református Egyházra a reszlovakizáció! Hogyan változott meg struktúrájában az egyházunk és hódolt be annak a politikai akaratnak, amely nemzetállammá próbálta zsugorítani a II. világháború utáni Csehszlovákiát Közép-Európában.

Először is a reszlovakizációról általánosan szólunk, majd megvizsgáljuk akkori egyházunk vezetőségének a véleményét e témakörben a Kálvinista Szemle hasábjain keresztül, valamint hivatalos levéltári iratokon keresztül, végül bemutatunk néhány lelkipásztori sorsot.

¹ A pozsonyi magyar meghatalmazott összefoglaló jelentése az 1947. évről, In.: Gömörország, 2002, III. évf., 4. sz. 67-69. p.

A reszlovakizációról hivatalosan

A kitelepítésekkel párhuzamosan, a szlovákiai magyarság létszámának minimalizálását tűzte ki célul az 1946. június 17-én meghirdetett ún. „visszaszlovákosítási” kampány. Hivatalosan ez azt jelentette, hogy nemzetállamot erősíteni kell, és a múltban „elmagyarosodott szlovákok”, „visszaszlovákosítása” nélkülözhetetlen eleme a csehszlovák belpolitikának. Az önkéntesnek hirdetett akció során nem kevés kecsegtető és figyelemfelkeltő frázis hangzott el, pl. a reszlovakizáló magyarok visszakapják állampolgárságukat, mentesülnek a vagyonek Kobzása és a kitelepítés alól, de ha ez nem kell, akkor továbbra is fennáll a jogfosztottság állapota.²

Szarka László, a Kisebbségi önvédelem Csehszlovákiában: A Magyar Demokratikus Népi Szövetség 1945-1949 című írásában közli Vadkerty Katalin, valamint Štefan Šutaj megegyező számadatait: 452.089 személy, akik a reszlovakizáció útjára léptek, de csak 362.679 személy volt az, aki ezt az utat végig is járhatta.³

Popély Árpád kutatásai alapján a sarokba szorítottság helyzetét felmérve a szlovákiai magyarok közül 410.820 személy választotta a „könnyebbnek vélt” utat. Közülük 326.679-et szlováknak is nyilvánítottak.⁴

A reszlovakizáció demográfiai indoklását is tervszerűen kidolgozták. Ezt a munkát ténylegesen Ján Svetoň, az Állami Terv- és Statisztikai Hivatal vezető munkatársa végezte el. Vizsgálatában kimutatta, hogy a szlovák nemzet demográfiai fejlődésében el kellett volna, hogy érje a 18. századtól mostanáig a 6 milliós lélekszámot. Abból indult ki, hogy Szlovákiában nem egész 3 millió szlovák él, 600 ezer az európai

² Popély Árpád: A csehszlovákiai magyar kisebbség jogfosztása: deportálás, lakosságcsere és reszlovakizáció, In.: Bárdi N.-Ferdinéc Cs.-Szarka L.: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. 210-215. p.

³ Szarka L.: Kisebbségi önvédelem Csehszlovákiában. A magyar demokratikus népi szövetség 1945-1949. In.: Ablonczy B.-Bertényi I.-Hatos P.-Kiss R.: Hagyomány, közösség, művelődés. Tanulmányok a hatvanéves Kósa László születésnapjára. 538-548. p.

⁴ Popély Árpád: i.m.

országokban szóródott szét, 1,4 millió pedig a tengerentúlra távozott, arra a következtetésre jutott, hogy az általa feltételezett 6 millióból egy-millió hiányzik. Ez a túlméretezett magyarosítás eredménye. Ennek bizonyítékeként megvizsgálta a népszámlálási adatokat, ahol megdöbbenéssel vette tudomásul, hogy 1921-ben 200.000, majd 1930-ban 50-60.000 lélek tért vissza a szlovákság berkeibe a nagyméretű magyarosítás után. Meggyőződése, hogy ez a folyamat még folytatódik, ezért nélkülözhetetlen a reszlovakizáció.⁵

A reszlovakizáció irányítása céljából létrehoztak egy Központi Reszlovakizációs Bizottságot, amely együttműködve a Szlovák Liga nevű társadalmi szervezettel és a Szlovák Telepítési Hivatallal, kidolgozta az ezzel kapcsolatos elképzeléseit. Ezek az elképzelések különbözőek voltak, míg a Szlovák Telepítési Hivatal a területi elvet tartotta mérvadónak, addig a Szlovák Liga az etnikai elvet célozta meg.⁶ A reszlovakizáció eredménye a párizsi békekonferencián is nagy bizonyítékként szolgálhatott, ahol dokumentálhatták, hogy az itt élők, azok elmagyarosodott szlovákok.⁷

A „visszaszlovákosító” program két hétig volt engedélyezve, később azonban meghosszabbították. A Reszlovakizációs Bizottság 200.000 lélekszámra becsülte a reszlovakizálók számát, azonban nagyon meglepődött, amikor a jelentkezések elérték a 300.000 létszámot, sőt később meghaladták azt.

⁵ Popély Árpád: Lakosságcsere és reszlovakizáció. In.: Közlemények (online), (id. 2010. április 29.)

http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2002-4/Popely%20Arpad_közl.pdf.

⁶ Popély Árpád: A lakosságcsere és reszlovakizáció, In.: Közlemények (online), (id. 2010. április 29.)

http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2002-4/Popely%20Arpad_közl.pdf.

⁷ Popély Árpád: A lakosságcsere és reszlovakizáció, In.: Közlemények (online), (id. 2010. április 29.)

http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2002-4/Popely%20Arpad_közl.pdf. ISSN 0011-8249

A Szlovákiai Egyetemes Református Egyház egyházszervezeti
felépítése és rendeletei a II. világháború után

Ján Pešek állítása szerint a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház megbénult a háború után.⁸

„Gyülekezeteink és egyházmegyéink a főlzabadulás után teljes számban visszakerültek a CSR kötelékébe, de a nemzetiségi kérdésnek a kassai kormányprogram szellemében való megoldására irányuló intézkedések, és az egyház nagy többségét alkotó magyar hívek állampolgárságának elvesztése lehetetlenné tette az egyházszervezet helyreállítását.”⁹ – ezt állapítja meg Csémy Lajos professzor.

Az egyház intézkedő szerveként az állami hatóságok felé a Szlovák Köztársaságból terhes örökségként ájtött Szervező Bizottság lépett fel. A Szervező Bizottság lelkészi elnöke, Ján Tomašul’a, kassai lelkipásztor, helyettese Andrej Maťašík, lucskai lelkész volt. Világi előljárónak Vojtech Ozorovskýt választották. Mindnyájan szlovák nemzetiségűek voltak.¹⁰

A Szervező Bizottság többi lelkészi tagjai a következő személyek voltak: Štefan Turnský, pályini lelkipásztor, aki jegyzői szerepet töltött be, Ján Čontofalský, aki egyházunk pénztárosa volt, valamint lelkészi tag volt Rácz Jozef is. Lelkeszi póttagok: Ján Sirmai, Batta Pavel és Vojtech László voltak. Világi képviselők között találjuk: id. Štefan Štundát, Michal Barbaričot, Ľudovít Halašát, ifj. Štefan Štundát és Juraj Jenčíket. Póttagokat nem választottak, mert több megfelelő szlovák nemzetiségű személyt nem találtak.¹¹

⁸ Pešek Ján: A protestáns egyházak Szlovákiában 1945-1989 között. In.: Felekezetek, Egyházpolitika, Identitás - Konfesie, Cirkevná Politika, Identita. 2008. 165-176. p.

⁹ Csémy Lajos: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története, 1990, kézirat.

¹⁰ Pešek Ján: Slovensko-maďarské spory v Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku po druhej svetovej vojne, In.: Národ – cirkev – štát. 2007. 185-199. p.

¹¹ A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének Levéltára, Komárom, 1946-os doboz, 1945. május 24-én tartott jegyzőkönyv névsora.

A Szervező Bizottság állami hatóságok felé inklináló magatartása teljes mértékben helyeselte az állam politikai módszereit. Vezetőségünk az állam felé való rezolúciójában, – amely megjelent a Kalvinske hlasy hivatalos lapban 1946 nyarán, – hűen körvonalazta egyetértését az állami szervekkel. A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház így két ágra szakadt: a magyar nemzetiségű lelképásztorok és hívők tehetetlen többségére, valamint a szlovák kisebbségre, amely nyilvánosan képviselte egyházunkat.¹²

Szabályrendeletek a Szervező Bizottság tollából

Szabó Antal, egyházunk összegzett 20. századi történelmi munkájában feljegyezi a „Csehszlovákiai Egyetemes Református Egyház Szervező Bizottságának szabályrendeleteit.” Ezek a határozatok 1945. április 19-én voltak megtárgyalva Kassán a Szervező Bizottság rendkívüli ülésén, és 1945. május 24-én léptek hatályba.

Öt szabályrendelet született a Szervező Bizottság tollából, amely rámutat az akkori vezetés reszlovakizációs tendenciájára. Ezek a következők:

1. Szabályrendelet a ref. egyházközségeknek egyházmegyékbe való beosztásáról;
2. Szabályrendelet a parókus-lelkészek áthelyezéséről;
3. Szabályrendelet az államnyelv elsajátításáról,
4. Szabályrendelet némely lelkészi állások megüresedettnek nyilvánításáról;
5. Szabályrendelet adminisztrátorok megbízásáról Csehszlovákia területén levő ref. egyházmegyék vezetésére.

¹² Pešek Ján: Slovensko-maďarské spory v Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku po druhej svetovej vojne, In.: Národ - cirkev - štát. 2007. 185-199. p.

1. Szabályrendelet a református egyházközségeknek egyházmegyékbe való beosztásáról

A Szervező Bizottság az egyházmegyéket nemzetiségi viszonyok szerint rendezte. (1.§.) Létrejött 3 szlovák: uzsoki-mezőlaborci, bánóc-zempléni, tornai; és 6 magyar: uzsoki, zempléni, abaúji, gömöri, barsi és komáromi egyházmegye. A szlovák és a magyar egyházmegyékbe pontosan besorolták a gyülekezeteket. Három magyar nemzeti-ségű egyházmegye: gömöri, barsi, komáromi területileg nem változott, azonban az uzsoki egyházmegyébe 22, a zempléni egyházmegyébe 14, az abaúji egyházmegyébe 9 anya- és leányegyházközséget csatoltak. A szlovák egyházmegyékbe a következő gyülekezeteket csatolták: „Az uzsok-mezőlaborci-szlovák egyházmegyéhez csatoltatnak ezen anyaegyházak a leány- és fiókegyházakkal: Bajany, Stretava, Palin, Vysnie Revistia, Lucky, Bl. Polanka, Pinkovce, Bazovce, Jenkovce, Michalovce, Humenné, Lastomir; a bánóc-zempléni szlovák egyházmegyéhez ezen anyaegyházak csatoltatnak a leány- és fiókegyházakkal: Bánovce nad Ondavou, Malcice, Tusice, Miglesov, Secovce, Malé Ozorovce, Uhor. Zipov, Lastovce, Kolbás, Ujlak pri Trebisove, Kozuchov, Jastrabis, Legina, Michalany, Gercel, Hardiste, Velká Torona; a tornai szlovák egyházmegyéhez ezen anyaegyházak csatoltatnak a leány- és fiókegyházakkal: Svinica, Durkov, Bidovce, Barca, Vajkovce, Byster, Nadost, Cana, Kosice, Slanec, Skáros, Zdana, Bohdanovce, Presov-missziós egyház.”¹³ A 6.§. paragrafus szabályozza az adminisztráció nyelvét, ami a szlovák nyelv. A református egyház egyházszervezetben nem engedélyezett a kétnyelvű levelezés.

2. Szabályrendelet a parókus-lelkészek áthelyezéséről

A lelkipásztorok áthelyezését azzal indokolta a Szervező Bizottság, hogy egyházunkban sok olyan református gyülekezet van, amely

¹³ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

szlovák jellegű, mégis ezekben az istentiszteletek magyar nyelven tartanak. „Ez okból az egyet. ref. egyház szervező bizottsága elhatározta, hogy a lelkészeket ezen gyülekezetekből áthelyezi olyan gyülekezetekbe, amelyek egészen magyar jellegűek és ezekbe a szlovák gyülekezetekbe olyan lelkészeket vagy segédlelkészeket rendel, akik a szlovák államnyelvet bírják.” (1.§.)¹⁴ E szabályrendelet 3.§-ban közli, hogy melyek a szükséges okmányok az egyházban végzett szolgálatok megkezdéséhez: „Minden segédlelkész kérvényéhez ezen okmányokat tartozik csatolni: 1. CSR állampolgársági bizonyítványt, 2. Bizonyítványt pol. megbízhatóságáról, 3. Bizonyítványt esperesi hivataltól, hogy a segédlelkészi állás, melyben működik, be volt töltve 1926-ban, 4. Keresztlevelet és szül. bizonyítványt, 5. Orvosi bizonyítványt egészségi állapotáról, 6. Katonai igazolványt, 7. Nyilvántartási lapot 2 példányban, 8. Nyilvántartási lapot az E.R. Egyháztól 1 péld., 9. Gimn. érettségi bizonyítványt, 10. Bizonyítványt az első és második államvizsgáról a teol. fakultáson, 11. Bizonyítványt az első papi vizsgáról, 12. Segédlelkészi kinevezési okmányt, 13. Bizonyítványt a helyi s. lelkészi jövedelemről.”¹⁵

3. Szabályrendelet az államnyelv elsajátításáról

Ez a szabályrendelet mutat rá igazán a Szervező Bizottság reszlovakizációs politikájára. Kötelezi a lelkészeket az államnyelv szóbeli és írásbeli bírására (1.§.), sőt időlimithez köti annak elsajátítását: a lelkészek három év, a segédlelkészek két év haladékot kapnak. (2.§.) A lelkészképesítő vizsgák is hivatalos államnyelven folynak (3.§.), valamint a nyelvtudást a nyelv rendőreivel ellenőriztetik. Külön bizottság jön létre 2 világi és 2 lelkészi taggal, sőt a Szlovák Nemzeti Tanács is delegálhat még 2 további képviselőt a bizottságba, hogy mindnyájan megbí-

¹⁴Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

¹⁵Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

zonyosodjanak lelkészeink szlovák nyelvtudásáról. (5.§., 6.§.) Természetesen, aki nem tesz eleget ennek a számonkérésnek, fegyelmi úton eltávolítandó. (4.§.)

4. Szabályrendelet némely lelkészi állások megüresedettnek nyilvánításáról

„Minden ref. lelkészi állás, ahonnan a lelkész vagy önként távozott külföldre, vagy csehszlovák áll. hatóságok útján Csehszlovákia területéről kiutasított, megüresedettnek tekintendő. Az egyházközség más lelkészt választhat. (1.§.) Megüresedettnek tekintendő olyan lelkészi állás is, ahonnan a lelkész a volt Szlovák Köztársaság állami hatóságai útján kiutasított, vagy ahonnan a magyar kormány kiutasított szlovák lelkészt és a magyar ref. egyházi hatóság odakényszerített más lelkészt. (BI. Polanka)»¹⁶ (2.§.) Azok a lelkészek, akiket kiutasítottak Csehszlovákia területéről és eltávoztak, egyházunkban többé nem szolgálhatnak. A legpikánsabb a szabályrendelet 5. cikkelye, amely így hangzik: „Ha valamely ref. lelkész sovén magyar politikája miatt lelkészi ténykedésétől felfüggesztetnék, és működése helyét elhagyni nem akarná, áll. hatóságok vétessenek igénybe, hogy e rendelkezésnek érvény szereztessék.»¹⁷

5. Szabályrendelet adminisztrátorok megbízásáról Csehszlovákia területén levő református egyházmegyék vezetésére

A Szervező Bizottság az egyházmegyék élére olyan adminisztrátorokat állított, akik a szlovák nyelvet bírták, valamint rendelkeztek csehszlovák állampolgársággal.(1.§.) Az uzsoki-mezőlaborci szlovák egyházmegyében Rácz József volt a megbízott esperes; az uzsoki ma-

¹⁶ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

¹⁷ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

gyar egyházmegyében Ujlaky Sándor; a bánóc-zempléni szlovák egyházmegyében Horovčák Pál; a zempléni magyar egyházmegyében Dobos Sándor; a tornai szlovák egyházmegyében Könyves István; az abaúji magyar egyházmegyében Simon József; a gömöri magyar egyházmegyében Lenkey Lajos; a barsi egyházmegyében Szirmai János; és a komáromi magyar egyházmegye élén Szabó Béla állt megbízottként.¹⁸

Református lelkipásztorok fogadalomtétele

A Szervező Bizottság kidolgozta a lelkészek fogadalomtételét, amely inkább egy erőteljes hűségeskükhöz hasonlított, mint a szolgálatba állítás fogadalomtételének. Így hangzik: „Én N. N. esküszöm az élő Istenre, hogy a Csehszlovák Köztársasághoz mindig hű leszek, kormányának engedelmeskedem. Esküszöm, hogy törvényeit és rendeleteit megtartom, hivatali kötelességeimet a törvények és rendeletek szerint, szorgalmasan, lelkiismeretesen és részrehajlás nélkül teljesítem, a hivatalos titkokat megőrzöm, el nem árulom, elöljáróimnak engedelmeskedem és minden ténykedésemben a Csehszlovák Köztársaság javát és hivatásom érdekeit szolgálom. Isten engem úgy segítjen.”¹⁹

Meg van benne fogalmazva mindaz természetes legalitással, amit a Szervező Bizottság illegális tevékenységként folytatott. Ebben a hűségesküben nincs benne a reformáció három alapvető pillérje: Isten ígéjének a hirdetése, a sákramentumok helyes kiszolgáltatása, és csak elvétve van benne utalás az egyházfegyelemre, mert Kálvin János szerint ezek az igaz egyház ismertetőjegyei.²⁰

¹⁸ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

¹⁹ Popély Gyula: A Református Egyház Felvidéken a hontalanság éveiben 1945-1948, 2008. kézirat.

²⁰ Colijn Jos: Egyetemes Egyháztörténet. 2001. 445. p.

A „visszaszlovákosítás” és egyházunk hivatalos álláspontja

Több olyan irat, levél maradt fenn, amely bizonyítja, hogy a Szervező Bizottság lojalitása az állami szervekhez teljesen megmutatkozott a szolgálatában.

1946 nyarán jelent meg Andrej Maťašík tollából egy cikk a reszlovakizáció kapcsán. Ebben a cikkben méltatta a Szlovák Liga „visszaszlovákosító” tendenciáját, és eljutott arra a megállapításra, hogy a reszlovakizációval Közép Európa egyik legégetőbb problémája tűnik el: a több mint száz éve tartó szlovák–magyar ellentét. Nyíltan közölte a magyar lelkészek viszonyát a Szlovák Ligához. Három csoportot különböztetett meg: 1. vannak, akik pozitívan reagálnak a Szlovák Liga ténykedésére, 2. vannak, akik elégedetlen rebellisekként kezelték őket, és 3. vannak, akik köszönő viszonyban sincsenek a kulturális intézménnyel. Épp ezért a cikk szerzője belekiáltott a társadalomba és figyelmeztetést intézett mindenki felé: Nem mindenki önszántából reszlovakizált! Vannak olyanok, akik nem veszik komolyan cselekedetüket, sőt rövid időn belül nem fognak elszlovákosodni, de ez csak töredéke azoknak, akik a kálvinizmus magyarosságát hangsúlyozzák.²¹

Andrej Maťašík leírja, hogy egyházunk nem alapozhat arra a tényre, hogy megtartsa magyar nemzeti jellegét, „mint ahogy húsz évvel ezelőtt akarta Péter Mihály püspök, de arra kell összpontosítania, hogy bizonyosságot tegyen Jézus Krisztus megváltó munkájáról mindenkinek azon nyelven, amelyet jól ért, és amelyen maga akarja hallani az örömhírt.”²² Itt hivatkozik a reformáció alapelvére, amelyet az egyház nem tehet hiteltelenné, mert előbb vagy utóbb megbűnhődhet miatta. „Világos, hogy ma már nem lesz szlovák, aki vasárnap a templomban ma-

²¹ Maťašík Andrej: Reslovakizácia a reformovaná cirkev na Slovensku, In.: Kalvínske hlasy, XVII. roč., 7-8 č., 2-3. p.

²² Maťašík Andrej: Reslovakizácia a reformovaná cirkev na Slovensku, In.: Kalvínske hlasy, XVII. roč., 7-8 č., 3. p.

gyarnak érzi magát, úgy ahogy nincs magyar, aki néha szlovák szeretne lenni. Ennek jele a reszlovakizációhoz való spontán jelentkezés.”²³

A Szervező Bizottság a Szlovák Nemzeti Tanácshoz intézett kiáltványában is definiálja önmagát: „Hangsúlyozzuk, hogy ma már nem lehet általánosan megfogalmazni azt a tézist: aki kálvinista, az magyar és eszerint intézni a magyarok kitelepítését a csehországrészekre, mert a kálvinisták között is található nagy számban érett és megfontolt szlovák hívő közösség, és a másik oldalról más egyházak képviselői között is található sok fanatikus és a Csehszlovák államhoz barátságtalanul viszonyuló magyar.”²⁴

A Szervező Bizottság alelnöke, Andrej Maťašík, 1946 októberében egy elég komoly hangvételű körlevelet juttatott el a gyülekezetekhez. Már a fejlécben szerepelt felsorolás – „reszlovakizáló, szlovákul beszélő és magyar lelkésztestvéreknek, valamint laikus dolgozóknak a Szlovákiai Ref. Egyházban” – jelezte az egyházban jelenlevő kategóriákat: reszlovakizálók, szlovákok és magyarok! Kegyes megszólítása után: „Drága testvéreim a Krisztusban!”, a lelkipásztor a magyar lelkészekhez intézett pár keresetlen szót: „Már másfél éve élünk a megújított Csehszlovák Köztársaságban. Mi, szlovákok ennek természetesen örülünk és ezért hálát adunk Istennek. Ez az öröm azonban nem nyilvánul meg nálatok, magyaroknál. Nagyobb baj azonban, hogy kevés érdeklődést mutatnak a mi drága református egyházunk iránt is. Tudom, hogy ennek sok komoly oka van, szükséges azonban valami módon kiegyeznetek a ténnyel, hogy a Csehszlovák Köztársaság itt van, hogy népi demokratikus szláv állam lesz, amely meg akarja oldani a magyar kérdést: 1) azoknak reszlovakizálásával, akiknek szlovák ősei vannak, 2) Magyarországgal történő lakosságcserével, államközi egyezmény alapján, 3) azon magyarok Magyarországra való kitelepítésével, akik vétkeztek a csehszlovák állam és a szlovák nemzet ellen, 4) a megbízhatatlanok esetleges belföldi széttelepítésével és 5) annak a lehetőségnek megadása, hogy elszlovákosodhasson azok következő nemzedéke, akik maguk még magyarok akar-

²³ Maťašík Andrej: Reslovakizácia a reformovaná cirkev na Slovensku, In.: Kalvínske hlasy, XVII. roč., 7-8 č., 3.p.

²⁴ Maťašík Andrej: Rezolúcia, In.: Kalvínske hlasy, XVII. roč., 7-8 č., 3. p.

nak maradni, (nem lesz kisebbségi jog). Azért minden magyar, aki Csehszlovákiában marad, tudomásul kell, hogy vegye, a kormány-program szerint le kell mondania a magyar államiság érzéséről azzal a tudattal, hogy a következő nemzedékekben elvész a magyar nemzet számára és a szlovák nemzetet fogja erősíteni, s igyekeznie kell, hogy jó és hűséges polgára legyen Csehszlovákiának, amelyben igyekszik meglátni hazáját; mely minden polgárnak védelmezője akar lenni, és minden polgárnak azt akarja nyújtani, amit csak egy rendezett és haladó szláv állam a mai háború utáni viszonyok között polgárának megadhat. Sokan azt remélték közületek, hogy a párizsi békekonferencia a vitás szlovák-magyar kérdéseket a magyar kormány javaslatai alapján fogja megoldani, nos e napokban meggyőződhetetek, hogy a legyőzött Magyarország kívánságai nem teljesülhetnek.”²⁵

Popély Gyula, egyházunknak e korszakáról készített kéziratában így jellemzi ennek a levélnek az alkotóját: „Íme, így gondolkodott, és így fogalmazott, ilyen atyafiságos szeretettel közeledett „testvéreihez a Krisztusban” az önmagát demokratának, és keresztyéni közösségtől áthatottnak gondoló Mat’ášik, a felvidéki magyar reformátusok sorsának nagyhatalmú intézője, jobban mondvá megkeserítője.”²⁶

Ebben a körlevélben a szerző a Szervező Bizottságot méltatja és szinte kioktató stílussal jegyezte meg: „Atyámfiai, örüljete, hogy vagyunk elegenden megbízható szlovákok, akikre az állam ma bizalommal rábízhatja egyházunk ideiglenes irányítását, s akik ugyanolyan szeretettel ragaszkodunk egyházunkhoz, mint bárki közületek, akik az ideiglenes vezetés iránt tartózkodó álláspontot foglaltok el.”²⁷

A nagy fejmosás után együttműködésre szólította fel a magyar lelkipásztorokat. Kérte, hogy egyházunk hivatalos lapjába, a Kalvinské

²⁵ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

²⁶ Popély Gyula: A Református Egyház Felvidéken a hontalanság éveiben 1945-1948, 2008. kézirat.

²⁷ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

Hlasy-ba írjanak cikkeket, felvázolja az újság elkövetkező hónapjainak a témáit.

Szabó Antal, egyházunk későbbi püspök-helyettese, e cikk szerzőjét báránybőrbe bújt farkasnak titulálta, aki nem ismerte fel, hogy a magyarok felett a jogfosztottság éveiben ott függött Damoklész kardja.²⁸

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház számadatai a
reszlovakizáció előtt és után

Csémy Lajos, egyházunk történelmi vázlatában feljegyezi, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia széthullása után, 287 anyaegyházközség, 66 társegyház, 87 leányegyház, 52 főkegyház és 12 missziói gyülekezet került az 1. Csehszlovák Köztársaság területére. Az 1930-as népszámlálás szerint egyházunk lélekszáma 216.662 volt. A Szlovenszkói Egyetemes Református Egyház egyháztagjainak száma 145.829 lélek volt, a Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház 70.833 egyháztagot számlált. Összesen 501 szervezett egyházközséggel, 323 szisztematizált lelkesi állással bírt.²⁹ Popély Gyula megjegyzi, hogy ebben az időszakban „csupán Kassa és Ungvár között volt található 10-12 szlovák, illetve vegyes nyelvű gyülekezet.”³⁰

1945 után a kilenc egyházmegyében 208 anyaegyházközség, 82 leányegyházközség és 46 filia volt, ebből 169 anyaegyházközségben, 67 leányegyházközségben és 36 filiában az istentiszteleti nyelv csak magyar volt; 29 anyaegyházközségben, 12 leányegyházközségben és 10 filiában az Úr gyermekei szlovák nyelven hallgatták Isten igéjét; valamint 10

²⁸ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle. 1990, I.évf., 3. sz. (online) (2010. április 15.) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>.

²⁹ Csémy Lajos: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története, 1990. kézirat.

³⁰ Popély Gyula: A Református Egyház Felvidéken a hontalanság éveiben 1945-1948, 2008. kézirat.

anyaegyházköztségben és 3 leányegyházköztségben vegyes liturgiai nyelv volt használatos.³¹

1950. március 1-jén végrehajtott népszámlálás során 111.696 fő vallotta magát a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház tagjának, ami az összlakosság 3,25%-át jelentette, és a reformátusok 90 %-a magyar nemzetiségű volt.³²

Reszlovakizáló lelkipásztorok bemutatása

Pešek Ján, a protestáns egyházakról közölt monográfiájában megjegyzi, hogy egyházunk akkori lelkészgárdája közül, még 1947-ben is 166 lelkipásztorból csak 21 rendelkezett csehszlovák állampolgársággal.³³ A 21 közül több reszlovakizált.

Köztük találjuk Maťašík Andrást, aki 1918. július 10-én született Vysoká nad Uhom községben (Nagymihályi járás). 1938-ban Ungváron érettségizett, teológiai tanulmányait Prágában a Husz fakultáson kezdte, majd 1942-ben Pozsonyban fejezte be a Szlovák Evangélikus Teológiai Fakultáson. Segédlelkészi éveit a Lúčky-i gyülekezetben töltötte, majd Bárcán szolgált, végül 1954-től egészen 1980-ig a pozsonyi gyülekezet lelkipásztora volt. A Szervező Bizottságban egyetemes titkári tisztséget tölt be, a Kalvínske hlasy felelős szerkesztője, később 1959-től 1972-ig a Pozsonyi egyházmegye esperese és 1972-től a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház püspökhelyettese.³⁴ Édesapja gyászjelentése, amely megjelent 1963-ban a Kálvinista Szemlében jól szemlélteti a reszlovakizációs valóságot az ő személyes életében: „Mát’ás János (felté-

³¹ Pešek Ján: Slovensko-maďarské spory v Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku po druhej svetovej vojne, In.: Národ - cirkev - štát, 2007. 185-199. p.

³² Pešek Ján: A protestáns egyházak Szlovákiában 1945-1989 között, In.: Felekezetek, Egyházpolitika, Identitás - Konfesie, Cirkevná Politika, Identita. 2008. 165-176.p.

³³ Pešek Ján: A protestáns egyházak Szlovákiában 1945-1989 között, In.: Felekezetek, Egyházpolitika, Identitás - Konfesie, Cirkevná Politika, Identita. 2008. 165-176.p.

³⁴ Vasziy János: Maťašík András (1918-1980). In.: Kálvinista Szemle, LI. évf. 12. sz. 4. p.

telezhetően Mátyás), volt vysokai harangozó és presbiter, a lapunk főszerkesztőjének Mat’ášik András esperesnek édesapja, 1962. december 19-én Vysokán elhunyt. Nyitrai Béla stretavai református lelkipásztor temette 1962. december 21-én, aki a Zsoltárok 73,23-24 alapján hirdette a feltámadás evangéliumát.³⁵

A másik hírneves lelkipásztor, aki reszlovakizált, Štefan Turnský. Eredeti néven Thuróczy István, aki 1915. január 17-én született Kisazarban (Töketeremesi járás), mint egy négygyermekes elszegényedett nemesnek, akkor asztalosmesternek, a fia. Elemi iskoláit Gálszécsen végezte és Kassán érettségizett. 1936 őszén beiratkozott a prágai Husz fakultásra, tanulmányait azonban Pozsonyban a Szlovák Evangélikus Teológiai Fakultáson fejezte be. Lelkészi szolgálatot a pályini (Nagymihályi járás) gyülekezetben végzett, majd prágai missziós lelkész, később pozsonyi lelkipásztor lett. 1950-től a prágai Comenius Fakultás professzora, ahol a magyar diákokat oktatta. Ő az, aki elsőként fordította le a szlovák gyülekezetek részére a II. Helvét Hitvallást. Prágai oktatása időszakában a spořilovi gyülekezet presbitere. 1973. július 6-án temették el.³⁶ „A nemes Thuróczi család kutyabőre haláláig díszítette prágai lakásának dolgozószobáját.”³⁷

A Kalvinske hlasy közlése alapján, 1946-ban a felvidéki református egyház 195 aktív lelkésze közül 23 volt szlovák, 172 magyar nemzetiségű és 80 kérte reszlovakizálását.³⁸

³⁵ Halas J.: Hírek: Halottaink. In.: Kálvinista Szemle, XXIV. évf. 2. sz. 4. p.

³⁶ Mat’ášik A.: Hírek: Th. Dr. Turnsky István, In.: Kálvinista Szemle, XLIV. évf. 7. sz. 4. p.

³⁷ Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – II. rész. In.: Regió – Kisebbségtudományi Szemle, 1990. I. évf. 4. sz. (online) (2010. április 15) <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00004/pdf/14.pdf>

³⁸ Molnár Imre: A magyar anyanyelvű egyházak helyzete Csehszlovákiában. In: Tóth L. – Filep Tamás G. (szerk.): A (Cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998, 1998. 207-255. p.

Összegzés

A hontalanság éveiben nagy mértékkel sújtotta egyházunkat a „vissza-szlovákosítás”, amelyben szerves részt vállalt az akkori terhelt örökségként jelenlévő és egyházunkat irányító Szervező Bizottság. A Szervező Bizottság azonban nem volt képes betölteni irányító szerepét és minden jogi alapot nélkülözött.³⁹ – szögezi le Csémy Lajos. Egyházunk ebben a jogfosztottságban érezte meg igazán, hogy még vezetősége is – amelyet nem ő választott, és amely nem zsinat-presbiteri elven alapult – egy követ fűjt az állami hatóságokkal. A másik oldalon el kell, hogy mondjuk: a kényelmetlen éveket egyházunknak valahogy ált kellett vészelnie. Megbújt egy olyan vezetéssel, amely vallotta a reformáció lényegét, de azt mindig csak a szlovák nemzetiségűekre alkalmazta. Látni kell, hogy ez az időszak gyülekezeteink „nélküli” időszak volt, csak a vezetőség rendeleti úton történő irányítása próbálta összefogni mindazt, amit akkoriban egyetemes református egyháznak neveztek Csehszlovákiában. A minta pedig adott volt: rendeleti út, amely az állami hatóságok munkamódszerének a másolása volt.

Ebben az áldatlan állapotban hogyan reszlovakizáltak volna a megfélemlített magyarok! Számunkra meglepőek lehetnek a Reszlovakizációs Bizottság, a Szlovák Liga és a Szlovák Telepítési Hivatal számadatai, de azokban az években a létről és a nem létről volt szó.

³⁹ Csémy Lajos: Szlovákiai Református Keresztyén Egyház – Önarckép. 1992. kézirat.

Felhasznált irodalom

1. Berecz Károly: A pozsonyi magyar meghatalmazott összefoglaló jelentése az 1947. évről. In.: Gömörország. 2002. III. évf. 4. sz. (online). (id.: 2010. április 15.). ISSN 1335-6410 (<http://www.gomorország.sk/345.html>).
2. Popély Árpád: A csehszlovákiai magyar kisebbség jogfosztása: deportálás, lakosságcsere és reszlovakizáció. In.: Bárdi N. – Ferdinéc Cs. – Szarka L.: Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Budapest: Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008. ISBN 9789636930820.
3. Szarka László: Kisebbségi önvédelem Csehszlovákiában. A Magyar demokratikus népi szövetség 1945-1949. In.: Ablonczy B. – ifj. Bertényi I. – Hatos P. – Kiss R.: Hagyomány, közösség, művelődés. Tanulmányok a hatvanéves Kósa László születésnapjára. Budapest: BIP, 2002. ISBN 963 9450111.
4. Popély Árpád: A lakosságcsere és reszlovakizáció. In.: Közlemények (online). (id.: 2010. április 20.) (http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2002-4/Popely%20Arpad_közl.pdf. ISSN 0011-8249).
5. Pešek Ján: A protestáns egyházak Szlovákiában 1945-1989 között. In.: Felekezetek, Egyházpolitika, Identitás - Konfesie, Cirkevná Politika, Identita. Budapest: Kossuth Kiadó, 2008. ISBN 978-963-09-5823-3.
6. Csémy Lajos: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története. Prága: (kézirat), 1990.
7. Pešek Ján: Slovensko-maďarské spory v Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku po druhej svetovej vojne, In.: Národ – cirkev – štát. Bratislava: SDK SVE A CEP s Historickým ústavom SAV, 2007. ISBN 978-80-969834-2-1.
8. Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In.: Regió - Kisebbségtudományi Szemle. 1990. I. évf. 3. sz. (online) (id.: 2010. április 15.) ISSN 0865-557X (<http://epa.oszk.hu/00000/00036/00003/pdf/09.pdf>)

9. Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – II. rész. In.: Regió - Kisebbségtudományi Szemle. 1990. I. évf. 4. sz. (online) (id.: 2010. április 15) ISSN 0865-557X (<http://epa.oszk.hu/00000/00036/00004/pdf/14.pdf>)
10. Popély Gyula: A Református Egyház Felvidéken a hontalanság éveiben 1945-1948, Budapest: (kézirat) 2008.
11. Colijn Jos: Egyetemes Egyháztörténet. Sárospatak: Iránytű Alapítvány, 2001. ISBN 963 9055 08 5.
12. Maťašík Andrej: Reslovakizácia a reformovaná cirkev na Slovensku. In.: Kalvínske hlasy, XVII. r., 7-8 č.
13. Pešek Ján: A protestáns egyházak Szlovákiában 1945-1989 között. In.: Felekezetek, Egyházpolitika, Identitás - Konfesie, Cirkevná Politika, Identita. Budapest: Kossuth Kiadó, 2008. ISBN 978-963-09-5823-3.
14. Vaszily János: Maťašík András (1918-1980). In.: Kálvinista Szemle, LI. évf., 12. sz.
15. Halas Juraj: Hírek – Halottaink. In.: Kálvinista Szemle, XXXIV. évf., 2. sz.
16. Maťašík Andrej: Hírek - Th.Dr. Turnsky István. In.: Kálvinista Szemle, XLIV. évf., 7.sz.
17. Molnár Imre: A magyar anyanyelvű egyházak helyzete Csehszlovákiában. In.: Tóth L. – Filep Tamás G. (szerk.): A (Cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998. I. Történelem, szociológia, demográfia, nyelvfejlődés, nyelvhasználat, a mindennapok kultúrája, egyház és vallás. Budapest: Ister, 1998. ISBN 97996338587014, ISBN 9638587016.
18. Csémy Lajos: Szlovákiai Református Keresztyén Egyház – Önarckép, Prága: (kézirat), 1992.